

ANNEKE VAN BAALEN EN MARIJKE EKELSCHOT

Nieuwste ontwikkelingen in de Soc-Fem; afscheid van feminisme en marxisme

Op de zomeruniversiteit vrouwenstudies heeft Joyce Outshoorn de discussies over *Vrouwen in links mannenland* op academisch niveau gebracht. In haar rede, die nu met steun en commentaar van Anja Meulenbelt, Petra de Vries en Selma Sevenhuysen in het laatste *Tijdschrift voor vrouwenstudies* is gepubliceerd, geeft zij eindelijk antwoord op de indertijd door ons gestelde vraag wat voor socialisme de soc-fem-braintrust nu eigenlijk aanhangt, en wat voor feminisme. De resultaten hiervan zijn zo verontrustend, dat we het belangrijk vinden de discussie buiten het kleine vrouwenstudies-kringetje te brengen.

De titel van de rede is *Feminisme en Marxisme* met als ondertitel: *Het relaas van een echtscheiding op zoek naar een omgangsregeling*. Inderdaad was dus, zoals wij in de Vrouwen-in-links-mannenland-diskussie veronderstelden, : 'Soc' de achternaam van de man van mevrouw 'Fem'. In haar stuk maakt Outshoorn de verkering min of meer uit: ze wil het marxisme alleen nog gebruiken voor bepaalde 'aspecten van vrouwenonderdrukking, zoals vrouwenarbeid en de positie van vrouwen in de derde wereld'.

'LIJFPOLITIEK'

Helaas is niet iedere gescheiden vrouw een feminist – de soc-fem, op zoek naar de omgangsregeling waar de vrouwenbeweging zich juist zo hard tegen verzet, zeker niet. Alle andere 'aspecten' van vrouwenonderdrukking vallen namelijk bij hen onder het begrip 'lijfpolitiek'; en hun theoretische activiteiten zijn er op gericht om deze lijfpolitiek een wetenschappelijke rechtvaardiging te geven.

Dit is op zichzelf niet nieuw. Al jaren staan de *Socialistisch-feministische teksten* vol met artikelen over lijfpolitiek in het algemeen en moederschap in het bijzonder, die zich nadrukkelijk afzetten tegen wat het gemeenschappelijk uitgangspunt van de hele tweede golf was: het verzet tegen 'biology as a destiny', tegen het feit dat het hebben van een vrouwelijk lichaam ons hele leven bepaalt. De soc-femsters schaarden zich achter Adriëne Rich, die de zin van het vrouwenleven ziet in het genieten van de seksuele potenties van het vrouwenlichaam.

Nieuw is nu dat de soc-fem ook openlijk afscheid neemt van het marxisme en daarmee vermoedelijk ook van het socialisme in het algemeen, want er is in het artikel niets te vinden van een andere theorie die een analyse geeft van de ongelijke verdeling van de arbeid en van de opbrengsten daarvan. Het vervelende is dat de dames zich desondanks opgewekt soc-fem blijven noemen. Omdat we de Reklamekodekommissie niet de geschikte instantie vinden om over deze kwestie te oordelen, protesteren we dus maar in de Groene.

Tot nu toe heeft de linkse beweging de *gelijkheid* van mannen en vrouwen als historische individuen, nog altijd als ideaal gehad - al werd de verwezenlijking van dat ideaal dan zover mogelijk de toekomst in geschoven, hetzij tot na de revolutie, hetzij tot de welvaart zover gestegen zou zijn dat er genoeg geld zou zijn om vrouwen evenveel opleidingen, lonen en uitkeringen te geven als mannen. De tweede golf heeft hier niet veel aan veranderd, hoogstens duidelijk gemaakt hoe weinig de praktijk van zowel sociaal-demokratische als kommunistische strategieën met deze mooie idealen overeenstemde.

¹ *Nieuwste ontwikkelingen in de Soc-Fem; afscheid van feminisme en marxisme*, verscheen onder de titel *Het nieuwe feminisme gaat in positiekleding gehuld* in De Groene Amsterdammer van 13 januari 1982, en is onder de veranderde titel opgenomen in *Feminist III*, De Bonte Was, Amsterdam 1982.

Het radikaal-feministische standpunt dat bewustwording van het bestaan van vrouwen (en dus van het feit dat zij door mannen uitgebuit en onderdrukt worden) het nodig maakt de *hele* analyse en strategie van het socialisme te herzien, heeft in elk geval bij mannelijk links geen enkel gehoor gekregen. Linkse mannen blijven kennelijk liever tot hun laatste snik in al hun crises (van het marxisme, van de sociaal-democratie, van het leninisme) zitten, dan dat ze hun hersens gebruiken om een toekomst te ontwerpen waarin ze zouden moeten (blijven) afwassen.

Dit min of meer lijdelijk verzet van linkse mannen begint nu resultaat op te leveren. Een aantal van hun vrouwen is aan de gang gegaan om het streven naar gelijkheid af te schaffen (vrouwen moeten juist hun *anders zijn* exploiteren) en in één moeite door de laatste feministen die nog aan het linkse geweten knaagden, onschadelijk te maken. Dat niet zozeer, om de linkse mannen tegen het radikaal-feministische geweld te beschermen (dat is niet nodig), maar om hun eigen positie als wetenschapsters en ideologen te verdedigen: hun nieuwe feminisme is gehuld in positiekleding.

BLOEDJES

De positie van vrouwelijke ideologen in links mannenland is de laatste jaren heel wat benarder geworden. De toevloed van nieuwe banen met een feministisch tintje in de 'ideologische staatsapparaten' begint te stagneren. Het wordt moeilijker om de achterban te binden met beloftes van 'revolutionair vrouwenwerk'. Zelfs voor goed opgeleide vrouwen verdwijnt de mogelijkheid van een maatschappelijke carrière steeds verder uit het gezicht. De soc-fem-braintrust heeft zich kennelijk zo in de situatie van de modale middenklassevrouw ingeleefd dat zij zich verplicht voelt haar een reddingsboei toe te werpen in dit uitzichtloos bestaan. Het idee is niet nieuw: ook de eerste feministische golf eindigde in veel moederschapspropaganda. Maar het moederschapsideaal is ingrijpend gemoderniseerd. Het is niet meer het oude sloverige leven, vol plicht en zelfopoffering, maar een seksueel-emotioneel-erotische vervulling, die tegen saaiheid wordt afgeschermd door veel pijn en woede omtrent dezelfde arme bloedjes, die de seksuele potenties van de vrouw zoveel ontplooiingsmogelijkheden bieden.

Om dit mogelijk te maken moesten er binnen de soc-fem-theorie enige ingrijpende operaties verricht worden. De rede van Outshoorn doet verslag van de laatste handgrepen daarvan. Omdat het artikel wel weer op allerlei universitaire literatuurlijsten geplugd zal worden, lijkt het ons van belang eens wat nauwkeuriger na te gaan hoe wetenschappelijk deze operatie verricht wordt.

Het marxisme waarmee de soc-femsters hun relatie hadden, was niet dat van Marx en Engels, want die zijn dood. Het was een marxisme van *levende* mannen (in crisis dus) en voornamelijk dat van de door de SUN hier in de mode gebrachte Althusser. Hoewel in deze theorie de staat en zijn ideologische apparaten hoogstens *relatief* autonoom zijn, behoort bij de praxis van de binnen die apparaten aktieven het gebruik van het scheldwoord '*ekonomistisch*'. Ieder die over de invloed van economische processen op het bewustzijn van de daarbij betrokkenen spreekt is '*ekonomistisch*'. En zo worden dan uitgeverij *de Bonte Was* en actiegroep de *Strijdljzers* nu ingedeeld bij de 'arbeidskracht-variant' van het feministisch marxisme. ARBEIDSKRACHT-VARIANT!

OUDERWETS

Voor wie niet vanzelf begrijpt dat arbeidskrachtvarianten hopeloos ouderwets zijn, wordt dat nog eens uitgelegd: *'Ook het marxisme waar men (De Bonte Was dus) op terug valt is het oude marxisme van de beginjaren zeventig met haar (!) ekonomisch determinisme: ekonomische uitbuiting levert de verklaring van de vrouwenonderdrukking tout court. Mannen eigenen zich de meerwaarde toe van de arbeidskracht van vrouwen, een klassiek marxistisch uitbuitingsbegrip. De socialistisch-feministische theorie over de huishoudelijke arbeid wordt hierbij wel als aanvulling geaccepteerd, omdat zij het uitbuitingsmoment aangeeft buiten de sfeer van de in het marxisme traditionele werkplek buitenshuis.'*

Hier wordt de geschiedenis van de tweede golf even op de kop gezet. De Bonte Was zou zich jarenlang hebben beziggehouden met dogmatische marxisme-beoefening, tot de fem-soc haar op de hoogte stelde van het bestaan van huishoudelijke arbeid! Zo zit het dus niet, zoals de dames ook best weten. De belangrijkste stelling van het radikaal-feminisme rond 1970 was juist dat huishoudelijk werk, kinderopvoeding en seksualiteit *werk* zijn (zie bijvoorbeeld *Notes from the second year* van 1970). Op dat inzicht zijn de Bonte Wasboeken over huwelijk, seksualiteit en moederschap gebaseerd, en de samenvatting is te vinden in *Vrouwenwerk* van 1975: 'onzichtbare verzorging' is een essentieel onderdeel van álle vrouwenwerk, of het nu binnenshuis of buitenshuis, voor één man of voor meer mannen, verricht wordt. Het 'marxisme' (liever gezegd: de historisch-materialistische benadering) in *Geschiedenis van de vrouwentoekomst* diende niet om deze inzichten af te schaffen, maar om betere antwoorden te kunnen vinden op de vragen hoe het vroeger was en later zal worden. Radikaal-feministen hadden het bij de theorievorming betrekkelijk gemakkelijk, omdat zij - de banden met mannen verbroken hebbende - helemaal opnieuw konden beginnen met het zoeken naar de theorieën die het geschiktst waren om de ervaringen van vrouwen te verklaren. De vrouwen die in links mannenland wilden blijven, moesten rekening houden met konkrete complexen van theorie en traditie. Hun oplossing is geweest om de theorievorming over vrouwen buitenshuis aan de mannen over te laten en alleen het terrein van de arbeid binnenshuis voor de feministische theorievorming op te eisen.

BIOLOGISME

Die *reproductie*-theorie is na het afscheid van het marxisme in een andere betekenis nog krachtiger opgebloeid. De reproductie van de arbeidskracht van mannen (Meulenbelts 'koesterende functie') is uit sinds de *LAT*-relatie in is - en nu is de reproductie tot een biologische functie geworden, tot de reproductie van de soort.

Deze denkrant treffen we regelmatig aan in de *Soc-fem-teksten*. Het duidelijkst zijn Selma Sevenhuysen en Petra de Vries in hun artikel *Vrouwenbeweging en moederschap* in *Soc-femteksten 4*, dat uitvoerig aandacht besteedt aan Adriënne Rich' *Uit vrouwen geboren*, en dat ook eindigt met een citaat uit haar slotakkoord: '*Als vrouwen opnieuw haar lichaam in bezit nemen zal dat een wezenlijker verandering betekenen dan wanneer arbeiders zich meester maken van de produktiemiddelen*'.

Juist dit soort citaten en het steeds vaker verschijnen van Rich op universitaire boekenlijsten hebben ons zodanig gealarmeerd dat wij 'Uit vrouwen geboren' maar eens zijn gaan bestuderen. Het resultaat daarvan is te vinden in de *Vrouwenkrant* van juni 1981: het was inderdaad veel erger dan we hadden kunnen denken. Het boek is een dichtelijk pleidooi voor moederschap als basis van macht, erotiek en seksualiteit voor vrouwen, op nadrukkelijk irrationele basis, met verwijzingen naar oergodinnen, biologische potenties van iedere vezel van het vrouwenlichaam, vrouwelijke verbondenheid met de aarde, gekleurd door lijden en agressie, en besproeid met menstruatie- en ander bloed. Het griezeligste is dat de termen waarmee het fascisme vrouwen opriep om haar plaats in de natuurlijke orde in te nemen, alleen van die van Rich te onderscheiden zijn omdat ze minder expliciet seksueel zijn. Helaas is Rich in het *Sara*-fonds geen op zichzelf staand geval. In *Dochter van Jeruzalem en Kinderen een keuze?* zijn dezelfde trends te vinden. Bovendien is in *Soc-femteksten 6* een artikel van Rich over 'gedwongen heteroseksualiteit' vertaald, waarin zij bepleit mannen uit te sluiten van de kinderopvoeding, om deze bron van erotiek en seksualiteit helemaal voor vrouwen te kunnen reserveren.

Over lijfpolitiek zegt Joyce Outshoorn verder: '*latere ontwikkelingen in de Nederlandse discussie feminisme-marxisme zijn vooral pogingen om bepaalde terreinen van vrouwenonderdrukking en dan met name lijfpolitieke aspecten, in de analyse te betrekken. Dit om te voorkomen dat de onderdrukking van vrouwen niet weer ondergeschikt wordt gemaakt aan de zgn. hoofdtegenstelling in de maatschappij. Want ondanks alle recente herformuleringen van het marxisme is het economische-als-determinerend-in-laatste-instantie natuurlijk nog steeds de basispremissie, zo niet hét wezenlijke kenmerk. De meest*

interessante poging hiertoe is die van de Amerikaanse feministische antropologe Gayle Rubin met haar concept van het 'seks-geslachts-systeem'. Dit omschrijft zij als "Het geheel van regelingen waardoor een samenleving biologische seksualiteit omzet in produkten van menselijke activiteit, en waarbinnen de seksuele behoeften die daar het resultaat van zijn, worden bevredigd." Het is nog te vroeg om iets te zeggen over deze resultaten van deze innovatie in Nederland, maar het hanteren en uitwerken van haar concepten zal in ieder geval pogingen blokkeren alles van vrouwenonderdrukking maar weer te verklaren uit de produktieverhoudingen.'

GENIAAL VAAG

Inderdaad, geen tweesnijdend mes, maar een cirkelzaag: lijfpolitiek en wetenschap bevorderd, en die ellendelingen met hun arbeidskrachtvariant de mond gesnoerd! De theorie van Rubin is verschenen met de titel *'De handel in vrouwen'* in *Soc-fem-teksten 4* en wordt gebracht als de theorie die Engels eigenlijk had willen schrijven. Uitgaande van twee axioma's van Levi-Strauss, namelijk dat mannen ooit universeel in vrouwen zijn gaan handelen en dat toen de cultuur ontstond, bouwt Rubin met behulp van een vleugje Freud, een snuifje Althusser en een hele hoop Lacan een systeem in elkaar, waarin vrouwen worden uitgewisseld, gedwongen tot heteroseksualiteit en dus beroofd van hun eigen seksualiteit

Vrouwen als verhandelde *objekten* in plaats van als handelende subjecten aan het begin van de geschiedenis - een meer male-identified theorie is er niet te bedenken! En deze theorie heeft inderdaad het voordeel boven Rich dat hij niet expliciet irrationeel, en bovendien zeer ingewikkeld is. Er zijn immers twee manieren om sociale verbeteringen tegen te houden: de ene is openlijk reaktionair optreden, de andere is depolitisering van conflicten en het vernietigen van mogelijkheden om alternatieven zelfs maar te denken. De bij de sociaal-demokratische strategie horende wetenschap volgt de politiek: eerst wordt er aangedrongen op nóg meer studie en nóg meer onderzoek, en als dat niet helpt wordt er gescholden en gelasterd. Luister wat Outshoorn zegt: *Tenslotte wijs ik nog even op de opvatting van het socialisme, het revolutionair socialisme, die door de Bonte Was wordt aangehangen. Historisch gezien is het revolutionair socialisme geniaal vaag geweest over de stappen die moeten leiden naar de revolutie, men wist alleen dat die er komt. Deze wordt opgevat als een plotselinge kladderadatsch, waarbij eerdere schermutselingen als stakingen moeten dienen om de arbeiders de schellen van de ogen te doen vallen inzake het klassekarakter van de maatschappij. De strategie aangegeven in bijvoorbeeld 'Geschiedenis van de vrouwentoeekomst', vertoont dezelfde trekken en heeft dezelfde magere contouren: de kook-, seks- en baarstaking.'*

Anja Meulenbelt deed het in *Katijf 5* nog puntiger: *'Ik ben geen aanhangster van de gedachte dat de revolutie in één klap komt als we morgen allemaal staken.'*

EFFEKTIEF

Wat hadden wij gezegd in 'Geschiedenis van de vrouwentoeekomst'? *'In laatste instantie berust de macht van vrouwen op hetzelfde als waar het de manschappij om begonnen is: dat vrouwen zoveel werk doen. Wie werkt, kan namelijk ook staken. Omdat het grootste deel van al het werk dat vrouwen doen onbetaald is, is de staking van het onbetaalde werk nog belangrijker dan die van betaald werk. De kook-, seks-, baar- en betaald-werk-staking is als strijdmiddel al een enkele keer door de vrouwenbeweging gebruikt, maar we zijn nog niet werkelijk begonnen de onbegrensde mogelijkheden ervan uit te proberen. We zullen moeten gaan leren hoe we ons zo kunnen organiseren, dat we deze machtsmiddelen zo effectief mogelijk kunnen gebruiken.'*

Niks te kladderadatschen dus maar uitproberen, organiseren, met de stakingsmogelijkheid als *middel*. En hoewel de soc-femvrouwen naar aanleiding van 'Geschiedenis van de vrouwentoeekomst' in alle toonaarden geroepen hebben dat het onmogelijk is; dat vrouwen niet kunnen, willen en mogen staken (Outshoorn voor *Hoor Haar: 'De kinderen worden er de dupe van'*.) is op 30 maart 1981 gebleken dat vrouwen het helemaal niet zo'n gek idee vonden. Honderdduizenden hebben gestaakt, en miljoenen hebben er over gedacht: er

bleken zoveel vrouwennetwerken te bestaan dat al die vrouwen, ondanks tegenwerking van de media, in drie weken op de hoogte gesteld konden worden.

Dat was een goed begin, maar niemand dacht dat daarmee de revolutie was uitgebroken - behalve dan misschien de soc-femdames zelf, die in de hun ter beschikking staande media niets anders hebben gedaan dan de staking bagatelliseren of doodzwijgen, in de hoop dat zij snel vergeten zou zijn en dat deze kleine stap voorwaarts weer ongedaan gemaakt kon worden.

LAF

De enige vrouwenorganisatie die trouwens de staking steeds nog blijft vermelden is de *NVB*. Dat is een lichtpuntje, maar niet genoeg. De mogelijkheid om nog eens iets dergelijks te organiseren moet op bredere schaal worden opgehouden. We kunnen niet de vrouwen die het meest rechtstreeks slachtoffer zijn van de crisis - thuiswerksters, job-sharers, buitenlandse vrouwen, vrijwilligsters, schoolverlaatsters, enzovoort - voor de strijd laten opdraaien. Als nu niet zeer veel middenklassevrouwen een duidelijke politieke keuze maken - voor de ontplooiing van ándere vrouwen - draaien we met ons allen de vernieling in. Hoe moeilijk het psychisch ook is om je in een ideologisch staatsapparaat overeind te houden, des te belangrijker is het om je samen met andere vrouwen tegen de ideologische (en sociale en psychologische) druk te blijven verzetten. De scheiding tussen arbeid en lijfpolitiek weerspiegelt de levenssituatie van de middenklassevrouw die werkt in een krachtige mannenorganisatie en die de zeggenschap over het terrein van de arbeid aan de mannen overlaat -in de hoop dat zij *haar* belangen mee zullen vertegenwoordigen, en die zichzelf ondertussen op de 'privésfeer' konsentreert, waarin zij hoopt haar seksuele vervulling te kunnen vinden, desnoods met haar kind. Als het niet zo erg was zou je het zielig kunnen noemen. Maar vrouwen hebben wel eerder uit zieligheid aan reactionaire stromingen meegedaan. Wij vormen de helft van de mensheid en lafheid maakt ons net zo gevaarlijk als mannen.